

KATARZYNA PLUTA*

KOMPOZYCJA NOWYCH I REWITALIZOWANYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W MIASTACH EUROPEJSKICH

SPATIAL COMPOSITION OF NEW AND REVITALISED PUBLIC SPACES IN EUROPEAN CITIES

Streszczenie

Jednym z największych problemów współczesnych miast europejskich jest brak ciągłości ich tożsamości – istotnej wartości, wymagającej wzmocnienia w dynamicznie rozwijającym się świecie. Dlatego według prognoz rozwoju miast w przyszłości zawartych w licznych dokumentach – w tym w Nowej Karcie Ateńskiej z 2003 r. – jednym z głównych postulatów dotyczących zagospodarowania przestrzennego miast jest zachowanie ich kulturowego bogactwa i różnorodności oraz tworzenie unikatowego krajobrazu miejskiego, wyrażającego specyficzne *genius loci*. Prognozy te wzmagają poszukiwania nowych zasad kształtowania współczesnych przestrzeni publicznych jako miejsc, które najbardziej wpływają na tożsamość miasta. W artykule przedstawiono rozwiązania europejskie dotyczące zarówno rewitalizacji historycznych przestrzeni miejskich, jak i kształtowania nowych przestrzeni publicznych.

Słowa kluczowe: przestrzeń publiczna, kompozycja urbanistyczna, miasto europejskie

Abstract

One of the main problems in contemporary European cities is the lack of continuity of city' identity. According to prognoses of future development of cities enclosed in numerous documents, including the New Charter of Athens 2003, one of the most important postulate in the sphere of physical development of cities is an effort of creation memorable urban environments, derived from specific *genius loci*, thus enhancing diversity and character, as well as maintenance and cultivation of a high level of aesthetic excellence in all parts of the urban networks. These prognosis increases searching for new principles of shaping contemporary public spaces – as places which deeply influence the identity of European cities. The paper presents the most interesting European solutions, both in the sphere of revitalization of historical public spaces, as well as the examples of new public spaces.

Keywords: public space, urban composition, European city

* Dr inż. arch. Katarzyna Pluta, Zakład Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Warszawska.

1. Wstęp

Najistotniejszymi cechami miast europejskich, w których żyje 0,75% ludności Europy, jest długa historia rozwoju i różnorodność oraz wybitność i oryginalność. Pomimo wielu zalet we wszystkich miastach europejskich (choć w różnym stopniu) występują podobne problemy:

- a) łączenie małych i wielkich miast w wielkie obszary zurbanizowane, tworzące nieprzerwane pasma, już widoczne w wielu częściach Europy,
- b) dzielenie i degradacja przestrzeni miast przez sieci transportowe i sieci infrastruktury technicznej,
- c) brak spójności, w tym brak ciągłości w czasie,
- d) brak ciągłości cech charakterystycznych środowiska zbudowanego,
- e) brak ciągłości tożsamości miasta, trudność identyfikacji i rozróżnienia obecnych miast europejskich,
- f) postępująca fragmentacja struktury miast i krajobrazu miejskiego,
- g) suburbanizacja i rozprzestrzenianie się miejskich funkcji w kierunku peryferii i na obszary pozamiejskie (co powoduje zajmowanie cennych obszarów rolniczych i przyrodniczych, wydłużenie podróży w mieście, pogorszenie jakości obsługi i usług),
- h) wzrastające zróżnicowanie między grupami społecznymi.

Jednocześnie techniki informacyjne i łączności, a także systemy transportowe pozwalają na bezpośrednią i natychmiastową komunikację w skali światowej.

Analiza tych zjawisk pozwala na tworzenie rozmaitych prognoz rozwoju miast w przyszłości. W jednym z najnowszych dokumentów – Nowej Karcie Ateńskiej z 2003 r. – postuluje się utrzymywanie i umacnianie atrakcyjności miast europejskich, co przyczyni się do poprawy warunków życia wszystkich mieszkańców. Postulaty szczegółowe Karty to zachowanie kulturowego bogactwa i różnorodności miast oraz tworzenie unikatowego krajobrazu miejskiego, wyrażającego *genius loci* – charakter danego miejsca. Podkreślana jest także rola projektowania urbanistycznego jako kluczowego czynnika w procesie odnowy miast. Miejskami, które najbardziej wpływają na tożsamość miast europejskich są różnego rodzaju przestrzenie publiczne, zwłaszcza te położone w tzw. sercu miasta. Wiele z nich jest obecnie rewitalizowanych, ale powstają też nowe przestrzenie publiczne na miejskich nieużytkach, odzyskanych terenach kolejowych, przemysłowych i portowych (często w procesie transformacji miast w dużej skali). Prezentowane w artykule przykłady są reprezentatywne dla rozmaitych typów takich przekształceń.

2. Rathausplatz, St. Pölten, Austria (1995–1997, arch. Boris Podrecca, oświetlenie: Boris Podrecca, Bartenbach Lichtlabor)

Rathausplatz to przykład renowacji głównego placu w centrum miasta. Miasto St. Pölten, położone 60 km na zachód od Wiednia i liczące obecnie 56 tys. mieszkańców, zawsze było aktywnym centrum handlowym, a w 1986 r. zostało wybrane jako centrum regionu. Fakt ten miał największy wpływ na podjęcie przez władze miasta decyzji o renowacji jego centrum, w tym Rathausplatz. Głównym celem renowacji placu było stworzenie miejsca dla mieszkańców i turystów zarówno dla ich codziennych aktywności, jak i dla organizacji dni targowych, festiwalów i innych rozmaitych uroczystości. Plac wypełniony do tej pory samochodami udostępniono wyłącznie dla ruchu pieszego (pod placem zbudowano podziemny parking na 150 miejsc, dostępny z sąsiednich uliczek oraz ze schodów znajdujących się na placu). Zaprojektowano jednolitą kamienną posadzkę placu jako podstawę dla jego „umeblowania”, czyli detali urbanistycznych trwałych i ruchomych. Kompozycja posadzki placu to podział na kilka podłużnych stref, a zmiany wzorów i materiałów wyznaczają strefy dla różnych funkcji. Plac otoczony jest przez historyczną zabudowę: dłuższe elewacje to domy XIX-wieczne ze sklepami i ekskluzywnymi mieszkaniami, a krótsze elewacje tworzą XVI-wieczny Ratusz i barokowy kościół Franciszkanów z 1779 r. Na środku placu znajduje się kolumna św. Trójcy wzniesiona w 1782 r. Środkowa część posadzki placu to układ

jasnych i ciemnych płyt granitowych. Znaczącym elementem kompozycji placu jest oświetlenie. Obejmuje ono zarówno oświetlenie fasad historycznych budowli, jak i posadzki placu, która oświetlona jest przez dwa rzędy wysokich masztów oświetleniowych usytuowanych wzdłuż dłuższych elewacji. Podkreśla to prostokątny kształt placu i kierunek obserwacji ratusza i kościoła. Reflektory podświetlają od spodu ekrany (zawieszane na masztach), które odbijają i rozpraszają światło. Podobną zasadę wprowadzono na elewacjach: ekrany umieszczone pod gzymsami w narożnikach rzucają miękkie i rozproszone światło (wielkość ekranów dostosowano indywidualnie do każdej elewacji). Istnieje możliwość regulacji poziomu oświetlenia oraz dostosowania go do rozmaitych wydarzeń. Codziennie zastosowano dwie fazy oświetlenia: 1) pełne oświetlenie wczesnym wieczorem, 2) wyłączenie oświetlenia elewacji i redukcja oświetlenia posadzki po godz. 22. Natomiast w okresie świąt następuje wygaszenie masztów i podświetlenie straganów i kiosków. Nowatorskie maszty oświetleniowe uzupełnione są innymi detalami, takimi jak: granitowe kule, paski asfaltu, szare betonowe bloki (wyznaczające strefę głównej posadzki placu), ławki, cztery klatki schodowe do podziemnego parkingu, ciemne płyty (akcentujące wejście do kościoła).

3. InvalidenPark, Berlin, Niemcy (1992–1997, proj. Atelier Physis, Christophe Girot)

InvalidenPark to projekt placu i jednocześnie parku miejskiego w centrum Berlina – miejscu bardzo doświadczonym przez historię (od XVIII w. plac poddawany był wielu przekształceniom). Projekt jest częścią planu rekonstrukcji miasta po połączeniu obu jego części oraz planu kształtowania nowej stolicy i związanych z nią poszukiwań nowej tożsamości miejsc. Głównym charakterystycznym elementem przestrzennym placu jest „zanurzający się mur” – dramatyczna rzeźba położona w jego centrum. Mur widoczny z ulic otaczających plac jest wielką formą przestrzenną, która pojawia się, aby zaniknąć w otaczającym go płytkim basenie wodnym. Rampa znajdująca się na murze pozwala wspiąć się na jego szczyt, zapewniając tym samym możliwość obserwacji placu z dużej wysokości (ponad 7 m). Rzeźba nawiązuje do muru berlińskiego, dzielącego miasto na dwie części, przechodzącego w tym miejscu, ale jest zrobiona z zupełnie innego materiału niż oryginalny mur. Plac jest podzielony na części północną i południową. Część północna to zazieleniony park wraz z kilkoma zachowanymi starymi dębami dawnego parku. Drzewa tworzą zielone wnętrza otwierające się na południe. Część południowa to niewielki położony poniżej poziomu sąsiednich ulic plac. Ciekawe rozwiązanie przestrzenne stanowi strefa przejściowa od parku do placu, ukształtowana przez kilka stopniowo rozszerzających się pasm powierzchni trawiastych i zwężających powierzchni utwardzonych (chodników). Płytki basen wodny otaczający mur wyznacza poziom powierzchni placu, tworząc jednocześnie wyraźną ramę wokół rzeźby. W procesie kształtowania krajobrazu tego miejsca uniknięto jego historycznej rekonstrukcji i uzyskano nowy wyraz przestrzenny dzięki połączeniu miejskiego placu z parkiem krajobrazowym.

4. Piazza Rivolta del 26 Giugno 1937, Gibellina, Włochy (1990, arch. Franco Purini, Laura Thermes)

Gibellina to niewielkie nowe miasto wzniesione na miejscu dawnego średniowiecznego, zniszczonego w 1968 r. przez trzęsienie ziemi. Większość zabudowy współczesnej tworzy niska zabudowa mieszkaniowa. Natomiast w centrum miasta zaprojektowano trzy przestrzenie publiczne – połączone ze sobą podłużne place. Jednym z nich jest Piazza Rivolta – monumentalny plac, który otoczony jest budynkami o ażurowych elewacjach (liczne wejścia oraz ażurowe otwory na wyższych kondygnacjach). Tak ukształtowane ściany placu są półprzepuszczalną granicą pomiędzy zewnętrzną a wewnętrzną przestrzenią placu, który stara się stwarzać wrażenie greckiej agory. Kompozycja przestrzenna placu to jednoczesny projekt placu i budynków go otaczających. Posadzkę placu tworzą ciemne pasma bazaltu

przedzielone jasnym trawertynem, natomiast ściany wykonane są ze złotego tufu. Projekt placu jest próbą wykształcenia nowej tożsamości tego miejsca. Niestety, brak miejskich funkcji przy placu wywołuje wrażenie pustej sceny architektonicznej.

5. Place Kléber, Strasbourg, Francja (1993, arch. Guy Clapot)

Główny plac miasta poddano gruntownej renowacji (w ramach obszernego programu renowacji całego miasta). W projekcie starano się zrealizować dwa główne cele: stworzenie interesującej przestrzeni dla pieszych oraz większe zacienienie placu. Cel pierwszy osiągnięto poprzez całościową kompozycję przestrzenną, której głównym elementem jest kamienna posadzka – jako scena dla zmieniających się aktywności miejskich. Posadzka placu wykonana jest z ciemnego kamienia oraz wąskich pasm białego piaskowca, które podkreślają główne ciągi piesze, wejścia oraz wyznaczają miejsce na stragany handlowe. W północnej części placu czerwona granitowa posadzka wyznacza strefę kawiarni. Natomiast cień na placu powstał dzięki zasadzeniu drzew liściastych w jego południowej części (wraz z uzupełniającą posadzką z szarego kamienia). Tutaj także usytuowano większość niezbędnych elementów, takich jak: schody, windy do podziemnego parkingu, ławki i sześć wielkich ruchomych masztów oświetleniowych. Oprócz tego kompozycję przestrzenną placu uzupełnia wiele detali urbanistycznych: granitowe ciemne bryły (na których można usiąść), stojaki na rowery, fontanny, lampy podkreślające dynamiczny charakter przestrzeni placu. Przed renowacją na Placu Kléber znajdowały się jezdnie przy wszystkich elewacjach, a także zjazd do podziemnego parkingu. Po renowacji do placu dostęp mają tylko piesi i rowerzyści, a od strony zachodniej wprowadzono nową linię tramwajową.

6. Podsumowanie

Odpowiedź na potrzebę wydobycia i kształtowania tożsamości miast europejskich widoczna jest w wielu miastach. W obliczu coraz bardziej rozpraszających się obszarów zurbanizowanych współczesnych metropolii kształtowanie „serca miasta”, a zwłaszcza jego przestrzeni publicznych staje się natchmianową koniecznością. Dzięki oryginalnym kompozycjom przestrzennym rewitalizowanych przestrzeni miejskich, w których nawiązywanie do historii danego miejsca połączone jest z twórczym wprowadzaniem nowych zasad, elementów i materiałów, przestrzenie publiczne pozwalają znowu przebywać z ochotą w „sercu miasta” – zarówno mieszkańcom, jak i coraz liczniejszym turystom.

1. Introduction

The European cities are distinguished by a long history of development and diversity, which made them different, as well as outstanding character and originality. Now nearly three quarters of the European population lives in cities. Despite many essential advantages of European cities, we can observe common problems and increasing negative processes:

- a) creation of long belts of urbanized areas by new complex networks, which link together small and large cities,
- b) fragmentation and degradation of space by transportation and other infrastructure networks,
- c) the lack of connectivity (also in relation to time),

- d) the lack of continuity of the built environment,
- e) the lack of continuity of city' identity,
- f) fragmentation of city' structure and the townscape,
- g) spreading of human activities into the hinterland (consuming rural and natural areas),
- h) increasing differentiation between social groups.

Simultaneously the information and communication technologies enable a direct and immediate communication in world scale.

Analysis of these phenomena causes the creation of the various prognoses of future development of cities. In one of the newest documents – the New Charter of Athens 2003, there are postulated: the strengthening the attractiveness of European cities, what will contribute to an improved quality of urban life for all inhabitants. The detailed postulates are: preservation of cultural richness and diversity of cities, as well as creation of the unique townscape, derived from specific *genius loci*, emphasizing the variety and character of each place. Urban design will be a key factor in process of renovation of cities. The places with the most influence on identity of European cities are public spaces (different kinds), especially those located in "the heart of city". Many of them are revitalized at present, but there are also new public spaces created on terrains vague, or on the former railway, industrial and port terrains (often created in the process of large scale transformation of cities). Examples presented in the article are representative for various types of such transformations.

2. Rathausplatz, St. Pölten, Austria (1995–1997, arch. Boris Podrecca, lighting: Boris Podrecca, Bartenbach Lichtlabor)

The Town Hall Square is the example of renovation of the main square in the city centre. St. Pölten – located 60 km to the west of Vienna with 56 thousand inhabitants – has always been an active trade centre, and in 1986 was selected as the centre of region. This fact had the largest influence on city authority's decision concerning the renovation of the city centre. The main aim of renovation of the square was creation a place for inhabitants and tourists both for everyday activities and for organization of market days, festivals and various ceremonies. The square full of cars in previous years was then pedestrianized and the underground car park for 150 places was built under the square (accessible from neighbouring back-streets as well as from stairs located on the square). The uniform stone floor was designed as a basis for "urban furniture" (fixed and movable urban details). The composition of the floor in the square consists of several longitudinal zones, where changes of materials mark the different functions. The square is surrounded by historical buildings: longer elevations are XIX-century buildings with shops and exclusive flats, while shorter elevations are: XVI-century Town Hall and Franciscans' Baroque Church from 1779. The trinity column on the centre of the square was erected in 1782. The central part of floor is the arrangement of bright and dark granite plates. Significant element of the square' composition is lighting. There is designed both the lighting of facades of historical buildings, as well as of the floor, which is lighted up by two lines of high lighting masts situated along longer elevations. It accents the rectangular shape of the square and the direction of observation of the town hall and the church. Reflectors highlight screens, which reflect diffuse light. Similar principle was introduced was on elevations: screens located under cornices in corners throw soft and diffused light. There is a possibility of controlling of intensity of lighting, and at the same time adapt it to various events. There are also many other urban details, which influence the spatial composition of the square: the granite spheres, belts of asphalt, grey concrete blocks (marking the zone of main floor of the square), four staircases to underground car park, the dark plates (emphasizing the entry to the church), benches.

3. InvalidenPark, Berlin, Germany (1992–1997, design: Atelier Phuis, Christophe Giro)

The InvalidenPark is the project of the square and simultaneously the municipal park in centre of Berlin – the place experienced by history. This project is a part of plan of reconstruction of both parts of Berlin as well as a plan of creation of new capital. "Sinking wall" is the main characteristic element of the square – a dramatic sculpture located in its centre. The wall – visible from streets surrounding the square – is a great spatial form, which appears to disappear in surrounding him shallow water pool. Special platform on the wall permits to climb on the top, assuring the possibility of observation of the square from the height over 7 m. The sculpture refers to Berlin Wall – dividing the city on two parts, which was situated in this place.

InvalidenPark is divided into northern and southern part. The northern part forms the park with several old oaks of former park. The southern part is the small square situated below level of neighbouring streets. The interesting spatial solution is the transition zone between park and square, shaped by rows of the gradually widening bands of grassy surfaces and gradually reducing surfaces of sidewalks. In the process of transformation of this place historical reconstruction was avoided and new special scenery was created thanks to connection of city square with a landscape park.

4. Piazza Rivolta del 26 Giugno 1937, Gibellina, Italy (1990, arch. Franco Purini, Laura Thermes)

Gibellina is a small new town, built on the place of former mediaeval city, which was destroyed by earthquake in 1968. The majority of present built-up areas are housing. However in the city centre there were designed three public spaces: linked together longitudinal squares. One of them is Piazza Rivolta – a monumental square surrounded by buildings with pierced elevations. The square tries to create an impression of Greek agora. Spatial composition of the square is simultaneous design of square and surrounding buildings. The dark strands of basalt and bright travertine form the floor of the square. This project is a trial of creation of new identity of the place. Unfortunately the lack of municipal functions near square causes the impression of empty architectural scene.

5. Square Kléber, Strasbourg, France (1993, arch. Guy Clapot)

The main city square has been renovated as a part of huge programme of renovation of the whole city. There were two main aims of the renovation of this square: the creation of interesting place for pedestrians as well as introducing more shadow to the square. The first aim was achieved by new spatial composition with the stone floor as the main element. The floor is designed by dark stone, as well as the narrow strands of the white sandstone, which underline the main pedestrian paths, entries, and mark the place for trade stalls. The red granite floor in northern part of the square is proposed for café zone. Shadow on square appeared thanks to planting of deciduous trees in its southern part. The majority of important elements were also placed here: stairs, lifts to underground car park, benches and six great movable lighting masts. The spatial composition of the square is supplemented by other urban details: the granite dark solids (on which everybody can sit down), the stands for bicycles, fountains, lamps, which underline the dynamic character of the square. After renovation only pedestrians and cyclists have rights to enter the square, and new tram line was introduced in the western side.

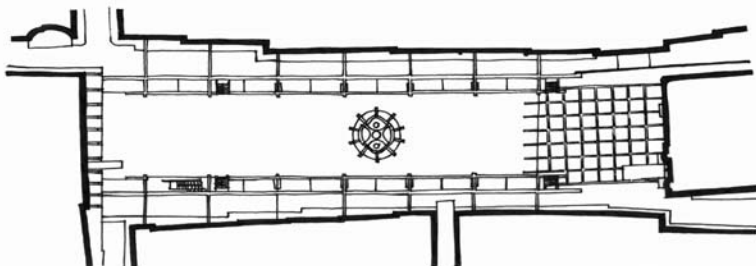
6. Solutions

Answer for the need of creation of identity of European cities is visible in many cities. In the face of process of suburbanization, shaping "the heart of the city", including public spaces becomes the immediate necessity. Thanks to the original spatial compositions of revitalized public spaces, in which relations to history of given place has been jointed with creative introducing of new principles, elements and materials, public spaces have again become places friendly both for inhabitants and numerous tourists.

Bibliografia – Bibliography

- [1] Baumeister N., *New Landscape Architecture*, Verlagshaus Braun, Berlin 2007.
- [2] Gehl J., Gemzøe L., *New city spaces*, The Danish Architectural Press, Copenhagen 2000.
- [3] *Nowa Karta Ateńska 2003 – Wizja miast XXI wieku*, Europejska Rada Urbanistów, Lizbona, 20 listopada 2003 r., Wydawca: Alinea, Firenze 2003.
- [4] Pluta K., *Free Reflections on the Theme of Urban Space*, Summary Report (invited speaker, plenary session) 47th International Federation for Housing and Planning World Congress „Cities & Markets, shifts in urban development”, IFHP, 2003, 69-72.
- [5] Powell K., *City Transformed. Urban Architecture at the Beginning of the 21st Century*, Neues Publishing Company, New York 2000.
- [6] Reed P., *Groundswell, constructing the contemporary landscape*, The Museum of Modern Art, New York 2005.

1

II. 1. Rathausplatz, St. Pölten, Austria (1995–1997, arch. Boris Podrecca) (rys. aut.)

III. 1. Rathausplatz, St. Pölten, Austria (1995–1997, arch. Boris Podrecca) (drew auth.)

2

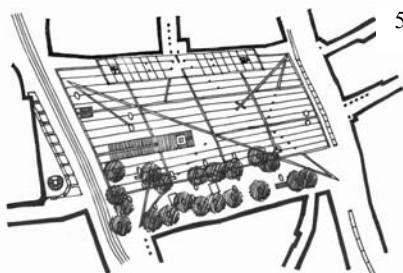
3

II. 2, 3. InvalidenPark, Berlin, Niemcy (proj. Atelier Phusis, Christophe Girot, 1992–1997) (rys., fot. aut. 2008)

III. 2, 3. InvalidenPark, Berlin, Germany (1992–1997, design: Atelier Phusis, Christophe Girot) (drew, photo: auth. 2008)

4

5

II. 4, 5. Place Kléber, Strasbourg, Francja (1993, arch. Guy Clapot) (rys., fot. aut. 2004)

III. 4, 5. Square Kléber, Strasbourg, France (1993, arch. Guy Clapot) (drew, photo auth. 2004)